

Камінська В. С.
Національній педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

У статті йдеться про полікультурну компетентність учнів у процесі вивчення іноземної мови. Аналізуються різноманітні підходи та методи навчання іншомовного спілкування учнів у контексті національної культури.

Ключові слова: міжкультурна освіта, полікультурна компетентність, полікультурність, іншомовна підготовка учнів.

Невід'ємним складником державної політики багатьох країн світу й України зокрема є політика полікультурності. Освіта сьогодні перебуває під впливом змін у сучасному суспільстві. На розвиток освіти вплинули суспільні інтеграційні процеси, такі як глобалізація, демократизація, інтернаціоналізація, створення єдиного інформаційного простору. А відтак, вітчизняні урядовці й освітяни усвідомлюють, що важливого значення набуває формування полікультурно компетентної особистості, яка толерантна до проявів етнічно-культурної різноманітності й готова до ефективної життєдіяльності в багатокультурному соціальному просторі. У зв'язку з цим на початку ХХІ ст. актуалізувалось завдання полікультурного виховання підростаючого покоління в школі як одній з наймасовіших соціальних інституцій сучасності. Звідси однією з найактуальніших проблем сьогодення є проблема навчання та навченості, оскільки суспільно-політичні, ідеологічні, економічні й культурологічні зміни в суспільстві ставлять нові вимоги до освіти і, одночасно, до формування полікультурної компетентності учнів, а відтак полікультурність сучасного суспільства – це головний чинник, що визначає необхідність введення принципу полікультурності в освіту.

Полікультурна освіта має глибокі корені. Її засновник Я. А. Коменський вважав необхідним підготувати дитину до життя в багатонаціональному суспільстві. Зверталися до полікультурної освіти також Ж. Ж. Руссо, І. Г. Песталоцці, М. Вебер, Т. Гоббс, М. Курніг та інші вчені.

Полікультурність – це характеристика сучасної соціальної будови світу і навчання зокрема, яка набула особливої значущості ще у другій половині ХХ ст. в усіх розвинених країнах світу. Цілком закономірно, що в багатьох країнах відбуваються зміни у вимогах до результатів навчання і виховання підростаючого покоління, проголошується необхідність формування в учнів здатності жити у відкритому суспільстві, в якому співіснують представники різних етнічних груп. Світова педагогічна думка в відповідь на виникнення нових соціокультурних реалій розробляє відповідну освітню стратегію, ведуться теоретичні дослідження і в українській педагогічній науці.

Слід зауважити, що усвідомлення міжкультурного характеру європейського суспільства в необхідності полікультурної освіти спрямувало навчальні програми багатьох країн на потреби формування вмінь співпрацювати на різних рівнях, знати основні засади міжнародних ринків освіти та праці, міжнародної економіки та правових інститутів. Особливого звучання набув напрям освіти про Європу, в Європі та для життя в Європі, що впроваджується різними навчальними програмами та проектами.

Збереження надбань світової культури, спільної спадщини та набуття знань про них є також однією з тенденцій, що притаманна сучасним освітнім системам. Українська школа може й повинна бути відкритою всім культурам, не розчиняючись у них, а вступаючи з ними в діалогічні відносини.

Сьогодні стає усе більш очевидним, що людство розвивається шляхом розширення взаємозв'язків і взаємозалежності різних країн, народів і їхніх культур (Д. В. Зинов'єв, А. В. Шафрікова, Jack C. Richards). Розширення взаємодії культур і народів робить особливо актуальним питання про культурну самобутність і культурні відмінності. Спостерігається тенденція до збереження культурної самобутності, підтверджуючи загальну закономірність, що людство, стаючи усе більш взаємозалежним і єдиним, не втрачає своєї культурної розмаїтості. У контексті цих тенденцій суспільного розвитку стає надзвичайно важливою міжкультурна компетентність індивіда (А. Г. Абсалямова, Н. Б. Крилова, В. В. Макаєв, Г. Нойнер).

Формування полікультурної компетентності найбільш ефективно відбувається при вивченні іноземних мов. Володіння іноземними мовами забезпечує природну потребу людини у взаєморозумінні. Принцип взаєморозуміння заснований на взаємозв'язку частини і цілого: розуміння цілого складається із розуміння окремих частин, а для розуміння частин необхідне розуміння цілого. Мета взаєморозуміння полягає в тому, щоб перенести змістовий зв'язок з іншого світу (історичного, особистісного) у свій власний. Йдеться про уважне ставлення до внутрішнього світу іншої людини, до духу іншої культури, щоб при знайомстві з ними властиві їм змісти були сприйняті так, як вони сприймаються самими носіями змістів, і в той же час стали доступні суб'єктові розуміння. "Розуміти, означає переноситися в інше життя" [9]. Але таке взаєморозуміння неможливе без полікультурної компетентності.

Мова – це знакова реальність, система знаків, що служить засобом людського спілкування. За визначенням В. Фон Гумбольдта, мова – це душа нації, в ній відбито весь її "національний характер" [1]. Мова є специфічним засобом збереження і передачі інформації. Досягнення полікультурної компетентності неможливе без оволодіння певним обсягом культурної інформації, знань про культуру народу, мова якого вивчається.

Звідси, **метою та завданням статті** є визначення сутності поняття полікультурної компетентності учнів та полікультурного навчання зокрема.

Наукові результати. Полікультурне навчання ми розуміємо як цілеспрямований процес долучення до світової культури, пізнання світу спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного і соціального досвіду різних країн (у тому числі і власного) і народів. Що стосується *структури* полікультурної компетентності, на наш погляд її слід представити як сукупність динамічних і статичних компонентів. *Статична форма* вияву компетентності засвідчує певний початковий рівень її сформованості, тобто наявний рівень теоретичних знань, первинних умінь та якостей особистості тощо. *Динамічна форма* характеризує рівень умінь діяти в різноманітних ситуаціях професійного спілкування та у полікультурному середовищі, виявляти здатність виконувати педагогічні функції, набуваючи таким чином досвіду особистісної і професійної поведінки. Полікультурне навчання – це спосіб формування лінгвосоціокультурної й компетентної багатомовної особистості, що увібрала в себе цінності рідної та іншої культур і здатної до адекватного, продуктивного міжкультурного спілкування.

У процесі міжкультурного спілкування комуніканти (учні) вступають у соціальні стосунки, які створюються у певній сфері діяльності, а потреба і бажання спілкуватися виникає у ситуаціях, зумовлених спільною темою вербальної взаємодії. Вибір сфер спілкування має важливе значення для подальшого визначення цілей і завдань навчання, добору ситуацій і текстів для навчальних видів діяльності. Не можна не погодитись із І. І. Халєєвою, яка визначає сфери спілкування об'єктивними універсальними елементами, тотожними в різних культурах [8]. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти визначають *чотири сфери* у контексті головних цілей процесів вивчення та викладання: 1) *особистісну* (сферу власних інтересів), в якій суб'єкт навчання перебуває як приватна особа. Центром цієї сфери є помешкання, родина, друзі; 2) *публічну*, в якій суб'єкт навчання діє як член загальної спільноти або певної організації та виконує різноманітні види діяльності з різними цілями; 3) *професійну*, в якій суб'єкт навчання виконує свої посадові чи професійні обов'язки; 4) *освітню*, в якій суб'єкт навчання бере участь в організованому навчальному процесі, особливо у певній освітній установі [2].

У зв'язку з тим, що сучасна стратегія навчання іншомовного спілкування учнів середньої школи спрямована на оволодіння мовою у взаємозв'язку з типовими фактами культури народу, носія цієї мови, то уявляється необхідним говорити про культурологічну (соціолінгвістичну і лінгвокраїнознавчу) інформацію, у межах якої передбачається організувати іншомовну діяльність.

Полікультурна компетентність має комплексний характер, це, скоріш за все, набір взаємопов'язаних і взаємозалежних компетенцій. Вона

представляється нам як сукупність таких структурних компонентів, як особистісні якості, ціннісні передумови, мовна, комунікативна і поведінкова компетенції, а також культурна і країнознавча компетенції.

Особливої уваги під час навчання іншомовного спілкування для формування полікультурної компетентності, на думку Г. Д. Томахіна, заслуговують *фонові знання* як-от: 1) загальнолюдські знання; 2) регіональні відомості; 3) відомості, знайомі членам певної етнічної та мовної спільноти; 4) відомості, знайомі лише членам локально або соціально замкнутої групи, в мовному плані це відповідає територіальним і соціальним діалектам; 5) відомості, знайомі лише членам певного мікроколективу. За його визначенням – це знання реалій, прийнятих у спілкуванні в країні, мова якої вивчається [7]. Ми поділяємо думку російського вченого і вважаємо, що у процесі іншомовного спілкування зазвичай у різному обсязі використовуються всі види фонових знань відповідно до комунікативних намірів учнів.

Ураховуючи особливості змісту вітчизняної шкільної іншомовної освіти, а також кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення іноземної мови, об'єктивно неможливо розкрити перед учнями весь обсяг культурних реалій, характерних для країни, мова якої вивчається. Формування полікультурної компетентності учнів та набуття культурологічних фонових знань повинно стати невід'ємною складовою змісту навчання іншомовного спілкування, оскільки вони передбачають: а) знання учнями загальноприйнятих у країні, мова якої вивчається, норм поведінки/етикету або комунікативних моделей поведінки, вербальних і невербальних. Зазвичай до вербальних моделей належать типові мовленнєві зразки, що використовуються у різноманітних ситуаціях спілкування і забезпечують різні сфери життєдіяльності людини. Звісно, для того, щоб комунікативна взаємодія відбулася з дотриманням усіх норм і досягла бажаного результату, співрозмовники мають знати закони такою комунікації, як от: поведінку, культуру, наміри, комунікативний шок, комунікативні табу та ін. Тим більше, що цього вимагає сучасний стан розвитку міжнародних відносин. Моделі невербальної поведінки диференціюються на такі види, як-от: *паралінгвістичні* (інтонація, паузи, дикція, гучність, ритміка, тональність, мелодика та ін.); *екстралінгвістичні* (різні шуми, сміх, плач тощо); *проксематычні* (пози, рухи тіла, дистанція під час здійснення спілкування) і б) знання культурних реалій, які формують увагу на предметі або явищі для історії, культури, побуту, устрою життя конкретної культурної та мовної спільноти [3]. Невербальні засоби спілкування не менш важливі, ніж вербальні, і виконують такі функції: акцентують увагу на певній частині вербального повідомлення; передбачають те, що буде передано вербально; виражають значення, що (не) суперечить змісту висловлювання; заповнюють або пояснюють паузи,

виражають намір продовжити висловлювання; забезпечують пошук необхідного слова тощо; зберігають контакт між співрозмовниками і регулюють потік мовлення; замінюють окреме слово на фразу [4].

А відтак потреби формування полікультурної компетентності у школі зводяться до алгоритму процедур, які оптимізують формування цієї компетентності через навчання і виховання. Звідси, основним завданням навчання іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації для формування полікультурної компетентності полягає у наповненні лінгвосоціокультурної складової рисами культурологічного компоненту змісту навчання учнів.

Так, Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Є. Сахарова вважають доцільним будувати процес формування іншомовної комунікативної компетентності від мовлення до мови у процесі організованого цілеспрямованого спілкування. На їхню думку, до змісту навчання іноземної мови входять такі компоненти як-от: а) *лінгвістичний*, який включає мовний матеріал (відібраний фонетичний, граматичний й лексичний мінімуми), мовленнєвий матеріал (зразки ситуативно-тематично обумовлені мовленнєві висловлювання різної тривалості: речення, фрази, діалоги, монологічні висловлювання), за допомогою яких відбувається процес спілкування. До цього ж компоненту фахівці відносять лінгвокраїнознавчий аспект, який допомагає ознайомитися з природними, історичними реаліями, духовними цінностями країни, мова якої вивчається, а відтак, виховна мета навчання знаходить свою реалізацію; б) *психологічний*, оскільки користування мовою як засобом міжкультурного спілкування вимагає формування необхідних навичок і вмінь; в) *методологічний*, що означає необхідність навчати учнів раціональних прийомів пізнавати нову мову, формувати навички та вміння користуватися нею як засобом спілкування, розвивати здатність до самостійної діяльності, а також вміння працювати з довідковою літературою [5, с. 6-39].

Отримання лінгвокультурологічних знань на уроках іноземної мови органічно поєднується з оволодіннями навичками міжкультурної комунікації. Використання таких інтерактивних методів полікультурного навчання, як гра, змагання, бесіда, командна співпраця, робота у діадах і тріадах тощо, сприяє розвитку в учнів уміння міжкультурної комунікації та вирішення конфліктів [10]. У процесі спілкування, зіставлення різних точок зору вчителі намагаються виховувати в учнів поважливе ставлення до іншої думки, сприйняття різномудства всередині групи як позитивного явища, розуміння важливості існування різних підходів до вирішення проблеми.

Російський лінгвіст Й. Стернін пропонує визначити дієвість мовленнєвого впливу з огляду на такі фактори: 1) досягнення поставленої мети (цілей); 2) збереження балансу стосунків зі співрозмовником, тобто комунікативної рівноваги, відведення співрозмовникові в процесі

спілкування ролі, не нижчої за його соціальною роллю та уявленням про його власну гідність.

Комуніканти (учні) можуть мати різну мету: а) *інформаційну* – донести свою інформацію до відома співрозмовника; б) *предметну* – отримати дещо, дізнатись про щось, змінити поведінку співрозмовника; в) *комунікативну* – сформуванати певні стосунки зі співрозмовником [6].

Кожен учень має свій власний репертуар засобів і способів досягнення комунікативних цілей. Розвиток комунікативної події може бути різним: від гармонійного, кооперативного до дисгармонійного, конфліктного. Вибір варіанта залежить від типу особистості учасника спілкування, його комунікативного досвіду, комунікативної компетентності, комунікативних настанов, комунікативних переваг.

Уміння використовувати свій тактико-стратегічний репертуар набуває великого значення в міжкультурному спілкуванні для формування полікультурної особистості учня.

Висновки. Отже, полікультурна компетентність в освіті – це пізнання учнем “полікультури”, можливість самореалізації в полікультурному світі при збереженні взаємозв’язку з рідною мовою, культурою, що, як наслідок, сприяє безконфліктної ідентифікації особистості в багатокультурному суспільстві та його інтеграції в полікультурний світовий простір.

Використана література :

1. Гумбольдт фон В. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 480 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261.
3. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку / И. А. Зимняя. – М. : Русский язык, 1989. – 221 с.
4. Леонтьев А. А. Язык, речь и речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 214 с.
5. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М., 1991. – 228 с.
6. Стернин И. А. Фактор адресата в речевом воздействии [Електронний ресурс] / И. А. Стернин // Вестник ВГУ. – 2004. – № 1. – С. 171-178. – (Серия “Филология. Журналистика”). – Режим доступу : <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/phyllolog/2004/01 /sternin.pdf>
7. Томахин Г. Д. Лексика с культурным компонентом значения / Г. Д. Томахин // Иностр. яз. в школе. – № 6. – С. 47-50.
8. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчика) / И. И. Халеева. – М. : Высш. шк., 1989. – 238 с.
9. Шаповалов В. Ф. Основы философии. От классики к современности / В. Ф. Шаповалов. – М., 1998. – 702 с.
10. Hunt Susan C. Defining Multicultural Terminology [Електронний ресурс] / Susan C. Hunt. – Режим доступу: <http://www.tolerance.org/activity /defining-multicultural-terminology>

КАМИНСКАЯ В. С. Межкультурное образование как способ формирования поликультурной компетентности учащихся.

В статье рассматривается поликультурная компетентность учащихся в процессе изучения иностранного языка. Анализируются разнообразные подходы и методы к обучению иноязычному общению учащихся в контексте национальной культуры.

Ключевые слова: межкультурное образование, поликультурная компетентность, поликультурность, иноязычная подготовка учащихся.

KAMINSKAYA V. S. Intercultural education as a method of students' polycultural competence formation.

Summary. Students' polycultural competence in the process of learning a foreign language is examined in the article. Different approaches and methods of students' teaching foreign language communication in the context of national culture are analyzed.

Keywords: intercultural education, polycultural competence, level of poly culture, foreign language students' training.

Кміта Є. В.

Навчально-сертифікаційний центр Украероруху

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДИСПЕТЧЕРА УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ, ЇЇ СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ

У даній статті розглядається професійна компетентність диспетчерів управління повітряним рухом. Також надається детальне описання її складових.

Ключові слова: диспетчер управління повітряним рухом, професійна компетентність, сутність та складові, професійна діяльність

Відповідно до Директиви європейського парламенту та ради 2006/23/ЄС від 5 квітня 2006 року, **вимоги до професійної підготовки авіадиспетчерів** мають наступний вигляд [11].

Навчальна професійна підготовка передбачає, що стажер-авіадиспетчер відповідає принаймні цілям базового навчання та навчання кваліфікаційного класу, як описано у “Керівних настановах щодо обов’язкових предметів навчальної професійної підготовки авіадиспетчерів” Євроконтролю, видання від 10 грудня 2004 року.

Надбані навички мають забезпечувати *компетентність* кандидата для роботи у складних та напружених ситуаціях пересування, сприяючи перехід до навчання у підрозділу з управління повітряним рухом. *Компетенція* кандидата після навчальної професійної підготовки оцінюється шляхом відповідних іспитів або систем тривалої перевірки.

Розглянувши основні варіанти їхнього тлумачення, можливо зробити висновок, що професійна компетенція це професійно-статусні можливості по здійсненню людиною державних, соціальних й особистісних повноважень у професійній діяльності [6]. Професійна компетенція у свою чергу підрозділяється на: уміння планувати, організаційні вміння, уміння